

כנס הרצליה
השנתי העשירי
על מאזן החוסן והביטחון הלאומי

הרצליה 2010 HERZLIYA

31 בינואר - 3 בפברואר, 2010

The Tenth Annual
Herzliya Conference

המכון הישראלי
לתכנון כלכלי (ע"ר)

The Israeli Institute
for Economic Planning

מושב פיתוח כלכלת ערביי ישראל

סיכום הדיון בכנס

מחבר: יעקב שיינין

המרכז הבינתחומי הרצליה
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המכון למדיניות ואסטרטגיה

המסמך משקף את דעתם של הכותבים בלבד

מושב פיתוח כלכלת ערביי ישראל

סיכום הדיון בכנס

מחבר: יעקב שיינין

מסקנות מחקר המכון הישראלי לתכנון כלכלי

1. רמת ההכנסה למשק בית של האוכלוסייה הערבית, המהווה כ-20% מהאוכלוסייה בישראל, נמוכה בכ-43% בהשוואה להכנסה הממוצעת למשק בית בקרב אוכלוסיית הרוב (בניכוי ערבים וחרדים).
2. השילוב בין הכנסה נמוכה ומשקי בית גדולים (5.7 נפשות במשק בית ערבי בהשוואה ל-3.0 בקרב אוכלוסיית הרוב בניכוי ערבים וחרדים), מביא לכך ששיעור העוני בקרב ערביי-ישראל עומד על 49% לעומת 15% באוכלוסיית הרוב. גם בשקלול הכנסה זקופה מבעלות על דירה (לכ-80% מהערבים בישראל דירה בבעלותם) שיעור העוני בקרב ערביי ישראל עדיין גבוה משיעור העוני בקרב אוכלוסיית הרוב (30% באוכל הערבית מול 10% בכללי).
3. המשקל הזניח של ההכנסה מהון בקרב משקי בית ערבים מראה כי הכנסת משקי הבית הינה ברובה ההכנסה מעבודה.
4. פערים ברמת ההשכלה והתשתיות הם גורמים עיקריים המסבירים את הפער הכלכלי המשמעותי בין כלכלת ערביי ישראל לזו של אוכלוסיית הרוב:
 - פערים ברמת ההשכלה באים לידי ביטוי במספר שנות לימוד ממוצעות בקרב ערביי-ישראל (10.5 שנות לימוד) לעומת מס' שנות הלימוד הממוצעות בקרב אוכלוסיית הרוב (13.9 שנות לימוד) ובשיעור בעלי השכלה אקדמאית (16% בקרב ערביי ישראל לעומת 38% באוכלוסיית הרוב).
 - פערים באיכות ההשכלה ניתנים לאפיון כמותי באמצעות הישגים נמוכים יותר עבור אותה רמת השכלה בהשוואה לאוכלוסיית הרוב, דוגמת ציוני מיצב (פער של 26%), שיעור הזכאים לבגרות ברמת סף אוניברסיטאית (פער של 35%) וציוני הבחינה הפסיכומטרית (פער של כ-100 נקודות במוצטע).
 - פערים בתשתיות – תשתיות תחבורה המאפשרות הנגשה למקומות עבודה ותשתיות מימוניות המאפשרות יזמות והקמת עסקים משמעותיים.
5. על פי נתוני הלמ"ס, ככל שגדלה רמת ההשכלה בקרב ערביי-ישראל, עולה שיעור השתתפות נשים בכוח העבודה, גדלה רמת ההכנסה וקטן גודל משק הבית. לפיכך, העלאת רמת ואיכות ההשכלה של הערבים הינה גורם דומיננטי שיאפשר שילוב כלכלי של ערביי-ישראל בכלכלת המדינה ויצמצם פערי ההכנסה והעוני ביחס לאוכלוסיית הרוב.
6. נמצא קשר ברור בין היקף ההשקעה לתלמיד במערכת החינוך לבין רמת ההשכלה כפי שבאה לידי ביטוי בשיעור מסיימי הבגרות ברמה הנדרשת לקבלה לאוניברסיטה. שיעור ההוצאה לחינוך לתלמיד ברשויות המקומיות הערביות נמוך בכ-45% בהשוואה למוצע ברשויות המקומיות באוכלוסיית הרוב ונובע בעיקר מהשקעה נמוכה יותר של הרשות המקומית). כפועל יוצא, שיעור הזכאים לבגרות ברמה אוניברסיטאית בקרב ערביי-ישראל נמוך בכ-35% משיעורו בקרב אוכלוסיית הרוב. גידול ההוצאה לחינוך לתלמידים במערכת החינוך הערבי יכולה לשמש אמצעי מדיניות מרכזי שיאפשר את שילובם הכלכלי של הערבים בכלכלת ישראל.
7. במצב הקיים, הרשויות המקומיות הערביות אינן משקיעות בהיקף דומה לרשויות באוכלוסיית הרוב, בין

אם משום שאינן מסוגלות מבחינה תקציבית ובין אם בשל סדרי עדיפות שונים. מומלץ לתקצב באופן ייעודי חינוך לתלמידים במגזר הערבי בהיקף שיאפשר להגיע לרמת השקעה מינימאלית בגובה התקציב הממוצע הקיים בקרב אוכלוסיית הרוב כיום.

8. פוטנציאל הגידול בתוצר כתוצאה משילובם המלא של ערביי-ישראל בכלכלת המדינה, קרי, השוואת שיעור תעסוקה ושכר לממוצע בקרב אוכלוסיית הרוב, עומד על כ-26 מיליארד שקלים לשנה.

9. השקעה בהשכלה הינה מטבעה השקעה ארוכת טווח, והתוצאות של המדיניות המוצעת במחקר צפויות לבוא לידי ביטוי כלכלי רק בעוד עשור או שניים. בטווח הקצר והבינוני נדרשים אמצעי מדיניות משלימים, דוגמת אפליה מתקנת לעידוד תעסוקת ערבים, אפליה מתקנת במערכת ההשכלה הגבוהה, קורסים להשתלמויות מקצועיות, מרכזי תעסוקה לנשים, שיפור נגישות למרכזי התעסוקה, הקטנת מספר העובדים הזרים במשק ועוד.

עמדות הדוברים

איימן סייף – החסמים העיקריים הניצבים בפני שילוב כלכלי של המגזר הערבי הינם תשתיות זמינות לפיתוח ובעיקר מחסור בקרקעות, אי-נגישות להון ולאשראי הנובעת ממחסור במוסדות פיננסיים פעילים במגזר, מהיקף אשראי נמוך בשל היעדר בטוחות ומריבויות גבוהות הנדרשות לדבריו מערביי ישראל ומרמת ההשכלה הנמוכה במגזר.

ד"ר יעקב שיינין – קביעת רמת מינימום של השקעה בתלמיד וחיוב כלל הרשויות בישראל בחוק תסייע לקידום רמת ההשכלה במגזר הערבי. הכספים להשלמה צריכים לבוא מקופת הרשויות המקומיות, אבל גם אם המדינה תעשה זאת בתחילה – כולם יהיו (כולל המדינה).

ח"כ ד"ר אחמד טיבי – על מנת לצמצם פערי תעסוקה בין ערביי-ישראל לבין אוכלוסיית הרוב, מומלץ להקצות תקנים נוספים לערביי ישראל במוסדות ציבוריים ולהשקיע משאבים בחינוך ובהטמעת חשיבות העסקת עובדים ערביים בקרב הפקידות הבכירה.

מר אינס סעיד – החסמים העיקריים הניצבים בפני פיתוח תעשיית היי-טק במגזר הערבי הינם מחסור בתשתיות תחבורה ותקשורת נאותות, גישה נמוכה להון, חינוך (היעדר הכוונה ללימודי הנדסה) ונטיית החברות הישראליות לייצא עבודה בשיטת outsourcing במקום להשקיע בעובדים מקומיים.

מר סאמר נחלה – החסמים העיקריים העומדים בפני הקמת עסקים במגזר הערבי הינם היעדר תשתיות נאותות (דוגמת תקשורת, תחבורה וקרקעות) והיעדר הכשרה בכלכלה ובמקצועות טכנולוגיים.

מר דב לאוטמן – נגישות למקומות עבודה פוגעת בתעסוקת האוכלוסייה הערבית בישראל. מומלץ להביא את מקומות העבודה למגזר הערבי באמצעות הקמת מרכזי תעסוקה ועשייה ביישובים הערביים, לסייע ליזמים המבקשים להקים מפעלים ביישוביהם ולהגדיל את המענקים שמקבלות רשויות ערביות על מנת לקדם את החינוך וההשכלה בהן.

ח"כ פרופסור אבישי ברוורמן – העסקת ערבים בישראל נגועה באפליה. על מנת לקדם תעסוקה במגזר יש להקים ביישובים מעונות יום לילדים ומרכזים מסחריים שיאפשרו זמן וגישה לעבודה. בפן החינוכי, מומלץ לסייע לצעירי המגזר להתכונן למבחנים הפסיכומטריים המהווים משוכה בפני קבלה למוסדות השכלה גבוהה.

מסקנות והמלצות להמשך

- (1) דגשים לעשייה: השקעה בתשתיות הנדרשות להנגשה – פיסיית ומימונית לעסקים היוצרים תעסוקה;
- (2) הגדלה משמעותית של ההשקעה בחינוך הערבי;
- (3) עידוד יזמות הייטק במגזר-הערבי.